

DIÀLEGS ENTRE L'ART I LA NATURA

La reflexió estètica com a context

Romà de la Calle

Les relacions entre l'estètica natural i l'estètica artística no han estat sempre fàcils. Com tampoc les correlacions entre art i natura han estat independents del filtre contextualitzador de la història cultural humana i dels corresponents desenvolupaments científics. L'aproximació al tema exigeix l'estudi d'una transició entre els drets de l'àmbit natural i la seva imparabile conversió diacrònica en natura-producte. La reflexió al voltant d'una sèrie de dicotomies resultarà, doncs, fonamental en aquest cas: objecte estètic i objecte natural; representació i expressió; la natura com realitat disponible i la natura com realitat donada; l'àmbit natural i l'àmbit artificial. Des d'aquestes frontisses conceptuals i funcionals potser es puguin entendre millor els diferents moments històrics que han articulat els diàlegs entre art i natura.

Paraules clau: **filosofia, art i estètica, experiència, objecte estètic i bellesa, art vs. natura, organicisme i mecanicisme.**

La natura serà bella en la mesura que mantingui l'aparença d'art; però, al seu torn, l'art no serà considerat com una cosa bella tret que, sent conscients que es tracta d'art, se'ns mostri, però, com a natura.

—Immanuel Kant, *Crítica del judici* § 45.

La correlació entre art i natura és una qüestió tan antiga com persistent en el temps. Un tema que travessa la història del pensament estètic i també el desenvolupament mil·lenari del mateix quefer artístic.

Si, sovint, l'art ha estat confiadament atret per la sempre espectacular finestra de l'activa natura, no és menys cert que també la mirada humana espavilada, profundament culturalitzada, ha sabut interpretar la realitat natural a través del mirall modelitzador dels corresponents paràmetres artístics.

D'aquesta manera, diríem que l'art i la natura, per la mediació del subjecte (*Homo artifex*), han configurat

els seus respectius perfils conceptuals, tot definint-se per contrast i aproximant-se per vocació, tant com distanciant-se, sovint per superació o rebuig.

Aquesta i no una altra ha estat l'apassionant i veritable saga d'un joc paradoxal d'amors i desamors: la xarnera entre *estètica natural* i *estètica artística*.

«**És la cultura mateixa
una mena de segona natura?
Genera, la cultura, la natura?»**

■ NATURA VS. CULTURA

La història de la correlació-oposició entre art i natura aflora directament sobre i a partir de les bases de l'oposició-correlació entre natura i cultura. No és,

al cap i a la fi, la cultura mateixa una mena de segona natura? Genera, la cultura, la natura? O potser, més aviat, la potent reivindicació mateixa de la natura, avui en dia, s'ha transformat en una mena de segona cultura, en una modalitat d'imprescindible i resistent alternativa ecològica-cultural? (Albelda i Saborit, 1997).

COM CITAR AQUEST ARTICLE:

De la Calle, R. (2022). Diàlegs entre l'art i la natura: La reflexió estètica com a context. *Metode Science Studies Journal*. <https://doi.org/10.7203/metode.13.23666>

Fàcilment podríem deduir que la consciència humana ha acabat considerant l'art com a *producte* paradigmàtic de la seva pròpia activitat —és a dir, com una de les seves més genuïnes manifestacions— mentre la natura resolutiva, amb la seva inevitable capacitat envoltant, la seva radical alteritat i el seu enigmàtic poder generador de vida, es perfila, més aviat, amb les característiques pròpies d'un revulsiu *context*, bàsicament actiu, sistemàtic, modelat d'organicisme i genuïnament transformador (Thompson, 1989). Aquest singular *producte* humà (l'art) i aquest genèric *context* del possible (la natura) configuren històricament el normalitzat escenari on es generen les activitats estètiques (De la Calle, 1984).

Estetitzada diversament (per l'art) o estetitzant ella mateixa les accions artístiques exercides en el propi entorn, la natura guarda gelosament el seu caràcter «natural» revulsiu, transformador, sistemàticament orgànic, i aconsegueix, de vegades, comunicar-lo també a l'art mateix. Caldria preguntar-se, doncs, fins a quin extrem ens és obligatori afirmar, avui, que aquests papers (l'art com a *producte* humà genuí i la natura com a *context* generador del possible) s'han vist realment intercanviats? (Castro, 2020).

Així mateix, la dimensió artística s'ha transformat en el context habitual i exclusiu de la nostra existència consumista, fruit immediat de la societat de l'espectacle. Sens dubte, un nou espectador espera/sospita, perplex, darrere la porta, mentre les preeminències dels artificis agressius amb la natura avancen potents, al marge de les preocupacions ecològiques.

Tenint, doncs, en compte aquest profund (inter) canvi de rols, convé reconèixer que les relacions mateixes entre l'art (constantment expandit) i la (cada vegada més restringida, violentada i metamorfosada) natura ja no poden plantejar-se en el mateix sentit, ni tan sols pensant en un virtual subjecte profundament utòpic i revulsiu, que, fins i tot, intentés propugnar, una vegada més, la reconsideració sistemàtica dels drets indiscutibles del context natural, convertit ja, potser inevitablement, en *natura-producte*.

■ L'OBJECTE ESTÈTIC

Reflexionar sobre l'objecte estètic implica un procés que, generalment, acaba sempre privilegiant l'art. És l'obra artística la que sol·licita la percepció estètica que, al capdavall, té el poder de convertir-la en objecte estètic, i possibilita així la revelació d'un raïm de sentiments a través d'una forma.

Per això cal pensar que, mitjançant l'obra, convertida en objecte estètic, és la persona humana qui directament es fa signes a si mateixa, i no es tracta que sols sigui la

Pedro M. Martínez Corada

La dimensió artística s'ha transformat, en el context habitual i exclusiu de la nostra existència consumista, fruit immediat de la societat de l'espectacle. En la imatge, platja d'As Catedrais a Ribadeo (Lugo).

«Quina és, en realitat, la natura que es tracta d'imitar? Quelcom ja donat i conegut, subjecte a convencions, adscrit a ideologies?»

Herr Olsen

Sovint s'afirma que contemplar estèticament la natura implica, de forma ineludible, veure-la a través del prisma de l'art. No suposaria, aquesta postura, acabar esperant de la natura —convertida en *producte*— únicament allò que l'art mateix ens ha acostumat a esperar-ne? En la imatge, Coves del Drac a Mallorca.

realitat mateixa la que pugui activar signes dirigits a les persones. Potser aquí rau l'interès d'afegir una sèrie de reflexions sobre l'objecte estètic, però tenint incluíblement com a pauta i punt de partida no ja l'obra d'art, sinó més aviat els objectes naturals. Es tracta d'articular els drets indiscutibles de l'estètica natural.

Quines afinitats fonamentals caldria, doncs, postular, en aquest sentit, entre el subjecte i l'objecte, és a dir, entre el subjecte i la natura?

És possible que, davant de la natura, l'experiència estètica del subjecte s'enfronti a noves i diferents exigències d'atenció i de selectivitat. No tot li ve, en aquest cas, intencionalment donat. Per això la seva contemplació es troba menys fixada i dirigida, i s'enfronta així mateix a tota una sèrie de possibles elements interferents. Això, per descomptat, afecta i té molt a veure amb la natura del propi objecte (natural). Un objecte que sempre «anuncia i presenta» múltiples possibilitats enllaçades.

Juan Fernández CC BY-SA 2.0

En la natura, ens trobem davant d'un objecte que no sempre està perfectament delimitat, ni la seva forma es presenta de manera fixa i immutable. En la imatge, naixement del riu Mundo, a Albacete.

«La natura és natural només quan expressa la interna necessitat que la governa»

Ens trobem davant d'un tipus d'objecte que no sempre està perfectament delimitat (com passa, en canvi, amb l'obra artística), ni tampoc la seva forma es presenta de manera fixa i immutable, més aviat al contrari; la natura mai declina ni minimitza les seves pròpies possibilitats de clara improvisació i espontaneïtat.

Enfront de la natura estant, és sempre el món mateix allò que es converteix en immediat espectacle. Sens dubte, es tracta –insistim– d'un espectacle present i disposat a ser viscut i no ja d'un espectacle representat.

Certament, l'objecte natural exalta els aspectes sensibles del món, però ho fa de manera tan pròdiga i desmesurada com imprevisible. I, per aquest motiu, estem disposats a acceptar de la natura sensible la força i l'interès de la seva espontaneïtat i el desmesurat de la seva exuberància. Una cosa que potser no toleraríem, sense més ni més, en el domini de l'art, sempre referit/referendat, d'alguna manera, per la presència de la norma, del programa o de la concepció operativa del cànon (Budd, 2014).

Fins a quin extrem, en transformar el context natural en producte, no estem interferint també directament en la imprevisibilitat de la natura i controlant, fins i tot, la seva exuberància, és a dir, destruint la seva espontaneïtat i normalitzant les seves altres pròdigues manifestacions?

Si l'objecte natural es presta a l'estetització per part d'una consciència, no per això deixarà d'exigir i imposar, d'una manera o altra, les seves pròpies condicions i cauteles, que no s'han d'adequar, al capdavall, a les de l'objecte artístic, transformat en paràmetre, malgrat les nostres constants interferències i expectatives en aquest sentit (Dufrenne, 2017).

Davant d'un espectacle natural caldria acceptar que nosaltres mateixos estaríem disposats a entrar immediatament en el seu propi joc i integrar-nos en aquest esdevenir natural del món. Seríem capaços de mantenir així un tipus extensiu de proximitat, amb aquest objecte estètic, diferent del que exercitem, en intensitat, amb l'obra artística. No neutralitzaríem ni fitaríem el context en què apareix. No incidiríem només i exclusivament en un únic vessant sensitiu, sinó que ens hi barrejaríem plenament, a través de tots els nostres registres sensorials.

■ LA MIRADA DE LA NATURA

És possible, potser, que la nostra intencionalitat estètica sigui, en aquestes circumstàncies, menys pura, i fins i tot ens atreviríem a considerar-la, per això, com a «més natural». No en va l'objecte que, en aquest cas, ens afecta i davant del qual ens trobem, pertany a la natura i en forma part. Encara que aquest extrem, però, no ens autoritzi a jerarquitzar, en una mena de segon ordre,

aquestes experiències estètiques naturals. ¿No portem, potser, també la natura (o almenys les seves petjades) en nosaltres mateixos?

Quants cops hem prestat atenció als plantejaments que afirmen que contemplar estèticament la natura implica, de forma ineludible, veure-la a través del prisma de l'art? No suposaria, aquesta postura, acabar esperant de la natura –convertida en producte– únicament allò que l'art mateix (la nostra pròpia extensió) ens ha acostumat a esperar-ne?

Una altra cosa, ben diferent, serà reconèixer que la freqüentació de les obres d'art no deixa de conformar reiteradament i intensament el nostre gust i els nostres hàbits de percepció i reflexió. Això suposa no sols familiaritat d'enjudiciament apreciatiu, sinó, sobretot, facilitat per a adoptar i exercir una actitud i disponibilitat (obertura/entrega) estètica.

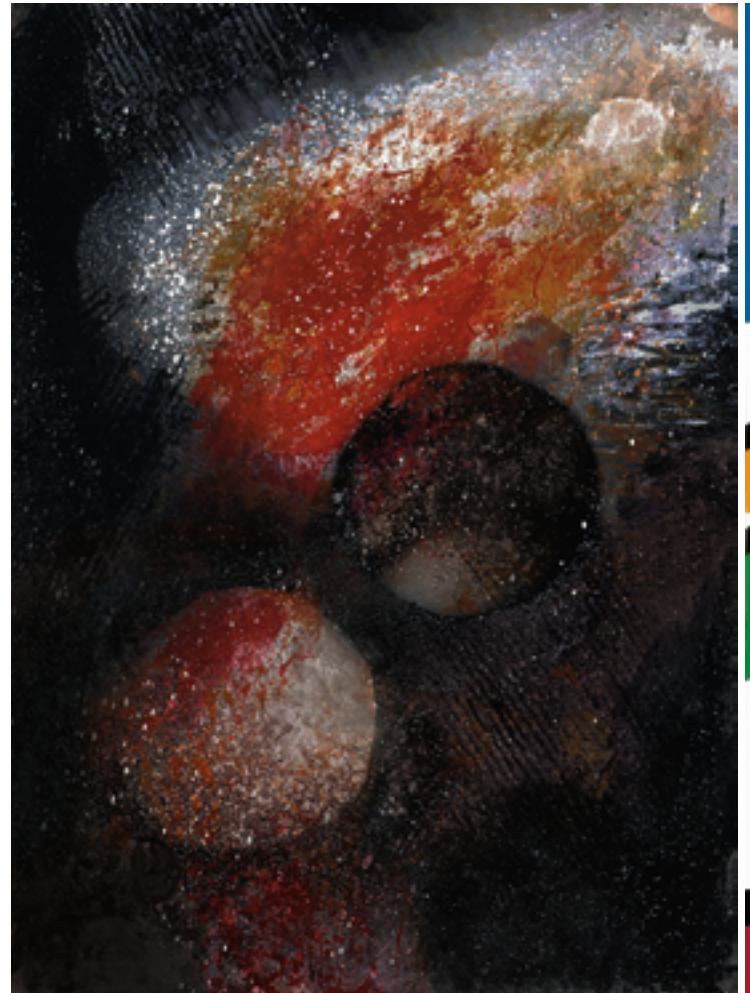
És innegable que, culturalment, l'experiència artística pot servir (i serveix) de recurs propedèutic a les pròpies experiències del que és bell natural, però això no comporta que aquella delimiti el que és bell a la natura. L'estètica natural, en aquest cas, esdevindria simple remei o succedani de l'estètica artística.

I tot això val tant pel que fa al domini de l'art, en les seves relacions plurals amb la natura, com pel que fa a la natura mateixa, en els seus diàlegs respectius amb l'art. Però potser convingui, en aquest punt, fer ben palesa la necessitat de diferenciar entre dos fets concrets: entre que l'art intervingui a la natura, per transformar-la, o que l'art representi la natura (Maderuelo, 2007).

Almenys en principi, val a dir que una cosa és transformar i una altra imitar. En el primer cas, la pregunta clau radicaria a autoqüestionar-nos si aquesta intervenció força la natura, a l'extrem de desnaturalitzar-la, o si, al contrari, permet un ampli marge perquè es mostri «naturalment» com és i perquè, a més, es desplegui novament, en les seves pròpies possibilitats.

En realitat, amb aquesta última i dràstica alternativa estem evidenciant, alhora, dues maneres bàsiques i inconfusibles d'entendre la natura: o bé l'encarem com una «realitat disponible» per a ser transformada, utilitzada o explotada sense miraments, o bé la considerem com una «realitat donada», carregada de possibilitats, que convé expandir, a ultrança, en el seu ple desenvolupament i activitat.

Caldria adduir manifestacions tan properes a nosaltres com a plurals, les quals bé podrien ser qualificades d'*objectes estètics d'intermediació* entre l'art i la natura. Aquests, per exemple, podrien ser el cas del paisatge urbà, que ens sorprèn en la seva desmesura, o el del parc ben cuidat, que circumscriu vitalment i íntimament l'àrea concreta de les nostres reiterades passejades. Es tracta, en aquests casos, de transformacions radicals o es podria

Si l'art clàssic juga amb l'aparença del que mostra, l'art modern ha apuntat sobre el procés de sorgiment de l'obra. Es tractaria de produir objectes que manifestin el mateix poder d'existència que presenten els objectes naturals. En la imatge, *Galaxies en formació* (2016) de l'artista Aurora Valero (tècnica mixta sobre paper, 25 x 35 cm).

parlar, al contrari, respecte d'ells, d'acreciment exclusiu de les pròpies possibilitats del natural? Aquesta és, sens dubte, l'autèntica i espinosa qüestió amb què ens topem, contínuament, en mirar al nostre entorn (De la Calle, 2002).

Així mateix, respecte a l'altra tipologia de relacions, plantejada entre art i natura, en el marc de la qual tradicionalment es perfila la vella i acaparadora noció de *mimesis*, serà convenient recordar que imitar suposa «veure bé» i, alhora, «donar a veure» el que no ha estat encara vist o que segueix, potser, veient-se inadecuadament.¹

¹ Aquí cabria, per cert, portar a col·lació la coneguda i només aparent *boutade* d'Oscar Wilde, en dir que «la natura imita l'art», qüestió que ja veníem comentant. Sens dubte, sempre allò que veiem i la manera de veure-ho es troben fortament influïts per l'allargada ombra de les manifestacions artístiques, sobretot les que vitalment ens han impactat al llarg de la nostra existència (Wilde, 1968).

L'art modern no imita els productes de la natura, sinó que ens ofereix, més aviat, l'accés a un món possible, sempre saturat d'enigmes i interrogants. No representa, doncs, allò que és real perquè apunta directament cap a l'àmbit del possible. En la imatge, *Penyagolosa* (2008) de Rosa Torres (acrílic sobre cartó, 35 x 46,5 cm).

Però, inversament, si la mimesi «ens dona a conèixer» i ens descobreix elements i relacions, que alhora reintrodueix, amb eficàcia, en la nostra forma d'abordar la realitat, també cal reconèixer que el mateix procés d'imitar suposa i implica ja tota una xarxa de coneixements i adaptacions, assumides prèviament.

Quina és, en realitat, la natura que es tracta d'imitar? Quelcom ja donat i conegut, subjecte a convencions, adscrit a ideologies? Potser continuem caminant embadalits rere d'aquelles empremtes del «versemblant», pròpies dels clàssics, o rere dels seus coneguts postulats de la *belle nature*?

Sovint, aquesta «natura» no necessita certament ser dominada ni tampoc transformada, perquè de fet ja ho

ha estat sota l'adequació restrictiva i convencional de la mirada que la ceneix i que doblega els seus objectius. No és aquesta una altra manera d'intervenir i de transformar la natura, estrictament per la via de la representació?

■ NATURAL VS. ARTIFICIAL

No obstant això, és possible que la veritable oposició es plantegi, més aviat, entre les assídues i barallades categories de *natural* i *artificial* i no tant, potser, entre els correlacionats dominis de la natura i de l'art. No en va tot objecte estètic és, des d'alguna de les múltiples angulacions, natura. I la natura pot esdevenir alhora objecte estètic, amb la seva força transformadora, en la mesura i la proporció en què –humanitzada o no– la natura sigui, alhora, expressiva i natural, organicista i transformadora. I és expressiva quan el que és natural apareix, explícitament, com a potent necessitat sistematitzadora.

Si allò que és artificial suposa, en la seva regulació, una necessitat premeditada, és, per contra, la *necessitat natural* la que subjau, de fet, a les conformacions de la natura (Dorfles, 1974).

La natura és, doncs, natural només quan expressa la interna necessitat que la governa, o més ben dit, que la constitueix i transforma. Només, amb aquesta condició, és (*auto*)*expressiva*. Però si, per contra, ens entestem a imposar-li la nostra necessitat premeditada i utilitària, es tornarà muda i replegarà –una vegada convertida en estricte producte de consum– la seva expressivitat, paral·lelament a la neutralització de les necessitats naturals pròpies.

Convé recordar aquí aquell plantejament definitori de Mikel Dufrenne, segons el qual «la *natura naturans*, en la seva activa *espontaneïtat*, no es pot revelar més que a través de la *natura naturata* en la seva *necessitat*». Què passa, en aquest cas, amb les relacions entre l'art i la natura? Potser amb això ens apropem –un pas més– cap a una altra idea diferent, històricament acceptada, de natura (Dufrenne, 1976).

El que tradicionalment l'art ha imitat de la natura és la *natura naturata*, allò que es presenta com a objecte per a un subjecte, allò natural/«naturalitzat» convencionalment, dèiem, per la ideologia. Però fins i tot, en tractar de teatralitzar-lo, de millorar-lo, en relació amb certes finalitats, d'embellir-lo (*belle nature*), no s'intentava, més aviat, de fer justícia a aquest objecte natural, és a dir, buscar-lo o assignar-li la seva pròpia veritat, la seva autèntica forma? No calia, d'alguna manera, rectificar la realitat bruta, pròpia de l'existència quotidiana, per a desvetllar l'essència singular a què possiblement respon i tendeix la vocació íntima i secreta de l'objecte?

Per aquest camí, la versemblança buscada en l'objecte no seria ja simplement «allò convingut» ideològicament respecte a ell, sinó més aviat «allò que podria conve-

nir-li» pròpiament, a allò representat, allò que el convertiria en més veritable que allò estrictament naturalitzat i, gràcies a això, l'art aconseguiria que –a través de la seva intervenció a la *natura naturata*– es manifestés la *natura naturans*, és a dir, la força silenciosa del possible, on efectivament es comprova i contrasta la *poesi* de la natura (Nogué, 2018).

Possiblement, des d'aquesta funcional frontissa explicativa es puguin contrastar, una mica millor, les diferents mirades de l'art clàssic i les de la modernitat artística sobre la natura.

Si l'art clàssic juga amb l'aparença del que mostra, l'art modern ha apuntat, més aviat de manera immediata, cap a l'aparició mateixa, és a dir, sobre el procés de sorgiment de l'obra. Amb això, podríem aventurar que mostra –imita– la potència creativa de la natura: directament intenta acostar-se a la *natura naturans*.

Estrictament, no es tracta ja de representar les coses naturals, el naturalitzat (*natura naturata*), sinó, més aviat, d'imitar els processos de la mateixa natura. Es tractaria de produir objectes que manifestin el mateix poder d'existència que presenten els objectes naturals, els quals tenen el seu principi (la seva «necessitat intrínseca», en diria Kandinsky) en si mateixos i, en tal sentit, són capaços de testimoniar la *poesi de la natura* (Kandinsky, 1989).

Aquestes obres no imiten els productes de la natura, sinó que ens ofereixen l'accés a un món possible, sempre saturat d'enigmes i interrogants. No representen, doncs, allò que és real perquè apunten directament cap a l'àmbit del possible.

D'aquesta manera, l'art actual evoca la natura, es modela sobre i a partir d'ella i, alhora, ens la mostra –en la seva imprevisibilitat, en la seva inescrutabilitat i plenitud– com a *natura naturans*. Només llavors, tal com apel·la Kant, és viable que l'art mateix se'ns mostri, també, com a natura (Kant, 1977).

■ CONCLUSIONS

En aquest mutu joc d'espontaneïtat i de necessitat, que circumda les manifestacions de l'estètica natural, ve a enllaçar-se així mateix –des de la mirada del subjecte contemplador– la tan subratllada cautela kantiana de la finalitat sense fi.

Curiosament, aquesta exigència teleològica potser no sigui, de vegades, sinó una altra manera –inclús més estricta, refinada i filosòfica– de recordar que, en la genuïna experiència estètica de la natura, ens hi dirigim i movem, sovint, una mica a cegues, sense saber realment

què podem demanar-li, però ella mateixa, en compensació, ens ofereix, amb generositat exemplar, tota la pròpia existència. És a dir, ens ensenya realment a «estar al món», però recordant la curiosa connaturalitat de la persona humana amb la natura.

Sens dubte, en l'experiència estètica íntima i personal, la natura ens parla i l'entendem. Comporta un sentit, per a nosaltres. Certament, no es tracta d'un discurs, però ens parla: el seu dir és un mostrar i un transformar-se cridaner, enfront de tanta degradació sobrevinguda i acumulada.

Ens en parla, doncs, tot parlant-nos també de nosaltres mateixos. I ho fa encara que cada cop l'empobrit espectacle del que és natural, en plena i franca fugida, reflecteixi, sobretot, la nostra monstruositat, desídia i barbàrie, a través de la seva creixent i obligada mudesa. Hui més que mai, el silenci de la natura s'enfronta clarament a la loquacitat de l'estètica difusa, que persistentment intenta

envair i colonitzar el nostre entorn i –des d'ell– també la nostra existència quotidiana. Caldrà despertar/potenciar les capacitats de la mare Gaia, tot recordant els possibles efectes de les teories holístiques de l'evolució?

Aquests són, de fet, els eloqüents i obligats silencis o crits intermitents de la natura, que per necessitat ecològica i de supervivència radical ens fa arribar, enfront del risc de degradació evident, fins i tot dramàticament, una vegada i una altra. ☺

«Sens dubte, en l'experiència estètica íntima i personal, la natura ens parla i l'entendem»

REFERÈNCIES

- Albelda, J., & Saborit, J. (1997). *La construcción de la naturaleza*. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, Generalitat Valenciana.
- Budd, M. (2014). *La apreciación estética de la naturaleza*. Antonio Machado Libros.
- Castro, C. (2020). *El origen de Gaia. Una teoría holística de la evolución*. Libros en Acción.
- De la Calle, R. (1984). *Lineamientos de estética*. Nau Llibres.
- De la Calle, R. (2002). El paisaje como categoría estética. En Generalitat Valenciana (Ed.), *El paisaje valenciano del siglo XX* (p. 333–394). Consorci de Museus i Generalitat Valenciana.
- Dorfles, G. (1974). *Naturaleza y arte*. Lumen.
- Dufrenne, M. (1976). *Esthétique et Philosophie*. (3 vols.). Klincksieck.
- Dufrenne, M. (2017). *Fenomenología de la experiencia estética*. Publicacions de la Universitat de València.
- Kandinsky, W. (1989). *De lo espiritual en el arte*. Espasa.
- Kant, I. (1977). *Crítica del juicio*. Espasa.
- Maderuelo, J. (Ed.). (2007). *Paisaje y arte*. Abada.
- Nogué, J. (Ed.). (2018). *El paisaje en la cultura contemporánea*. Biblioteca Nueva.
- Thompson, W. L. (Ed.). (1989). *Gaia: Implicaciones de la nueva biología*. Kairós.
- Wilde, O. (1968). *El crítico como artista y otros ensayos*. Espasa Calpe.

ROMÀ DE LA CALLE. Professor Honorari de la Universitat de València (Espanya). Ha estat Catedràtic d'Estètica i Teoria de les Arts i president de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles. En l'àmbit acadèmic, ha desenvolupat una àmplia activitat en la investigació estètica, històrica i crítica de les arts plàstiques i visuals. ✉ roman.calle@uv.es